

Ніколаз Бараташвілі

...І што я шаптаць Табе, Божа, павінен?
Прымі і маўчаньне маё за малітву Табе...

Малітва, узьнесена да сінечы

Калі прыняць за існае, што паэзія – найбольш любасная легенда людства, дык самым пасіянарным яе носьбітам на крамяністых скрыжалях Грузіі паўстане Ніколаз Бараташвілі. Самотнік, вырваны з лёхаў нябыту і ўзьнесены на сьвятую гару чалавечага духу Мтацмінду, а значыць, і на вяршыню сусьветнай лірыкі, ён назаўсёды застаўся бліскучым вершнікам Каўказу, а яго нястрымны і апантаны Мерані, як роўня незацуглянаму Пегасу – паслухмяны свайму – і толькі! – валадару:

*Імчыць і ляціць без дарог мой Мерані.
Злавесны груган вокам шлях замярае.
Нясіся наперад, Мерані, — няма рубяжоў,
Мы змрочную душу вятрам зьберажом!*

«Пасьля Шата Руставелі – на працягу амаль шасьціста гадоў ніхто не ўздываў грузінскую паэзію да гэткай высокай нацыянальнай і агульначалавечай значнасьці, да якой узняў яе Ніколаз Бараташвілі», – словы высьпелі на пярэ аднаго з бараташвілізнаўцаў напярэдадні

*Прадмова
і пераклад
з грузінскай –
Юркі ГОЛУБА.*

стапяцідзесяцігоддзя аўтара «Лёсу Грузіі», яшчэ ў даўніх аналах мінулага стагоддзя. І тое сказана пра паэта, які, хутчэй за ўсё з боскай няласкі, ня ўбачыў пры жыцці надрукаваным ніводнага ўласнага паэтычнага радка!

Ніколаз Бараташвілі нарадзіўся ў 1817 годзе ў Тбілісі. Паходзіў з сям'і радавітага грузінскага князя, а па матчынай лініі быў нашчадкам славутага цара Іраклія Другога і пляменьнікам вядомага паэта-рамантыка Грыгола Арбеліані. Жыццё нярэдка ішло насуперак задумам і жаданням юнака. Яго бацька прамантачыў набытак і зьбяднеў, таму шлях выпусніку гімназіі Бараташвілі ва універсітэт быў закрыты. З-за паламанай у дзяцінстве нагі не выпала думаць і пра вайсковую кар'еру. Таму, каб матэрыяльна падтрымаць сям'ю, будучы апостал высокай паэзіі вымушаны быў служыць чыноўнікам у гэтак званай «Экспедыцыі суда і расправы», што аніж не спрыяла памкненням рамантычнай душы.

Навечны сьлед пакінула ў душы паэта няспраўджанае каханьне да князёўны Кацярны Чаўчавадзэ, якой ён прысьвяціў і падараваў цэлы шыйтак вершаў. Аднак, застаўшыся ў бліскучых радках Бараташвілі, каханая абрала мегрэльскага князя.

У 1844 годзе Бараташвілі быў прызначаны памочнікам начальніка Нахічэванскага павету, а неўзабаве – пераведзены ў горад Ганджа (Азербайджан) на такую ж пасаду на службе. Там ён і памёр ад малярый на дваццаць восьмым годзе жыцця... Як тут ня ўспомніць нашага Максіма Багдановіча: два геніі, два бліскавічныя лёсы...

Літаратурная спадчына Ніколаза Бараташвілі — усяго каля чатырох дзясяткаў вершаў, паэма «Лёс Грузіі», нешта з дваццаць асабістых лістоў. У адным з іх (да сваячкі) паэт скрушна пісаў: «Жыццё абрыдла мне, такая цяжкая адзінота. Уяві сабе, Маіко, горыч чалавека, у якога ёсць і бацька, і маці, і сястра, шмат сваякоў, і ўсё ж ён цураецца ўсіх і асірацелы ў гэтым поўным і вялізным сьвеце. Тыя, хто здаваўся мне ўзвышанымі – бяздушныя; хто здаваўся надзеленым звышталентам – нават ня мае розуму; сьлёзы, што здаваліся сьлязамі спагады, выявай цудоўнай душы – паток крывадушнасці, кроплі страшнай атруты! Дзе прытуліць адзінокую душу, куды прыхінуць галаву?»

Але побач з адчайным зьяверам у ліставанні знаходзім і анталагічны верш, які зорыцца, калі хочаце, яго родавай нябесна-вызначальнай пячаткай. Ён – пра «сіні колер – неба звон...», пра «высокі сьвет», куды кліча мара: «там няма ў каханьні дна! І сінечы глыб відна...»

Ніколаз Бараташвілі... Малітва, узьнесена да сінечы.

САЛАВЕЙ НАД РУЖАЙ

Пяў для ружы салавей.
Калі на лісьце ўпалі росы,
Казаў ёй: “Сум ты мой разьвей –
Жадаю твой пабачыць росквіт.”

Ён нанач пеў. А ноччу гай
Гайдала зорная калыска.
Замоўк салоўка. Поўні ўскрай
Паплыў бутонаў водар чысты.
Пяюн у стоме задрамаў,

Ды сны адпрэчыла дзяньніца,
І ён жахнуўся нездарма:
Пялёсткі долу ўпалі ніцма.

У жальбе сьлёз стрымаць ня мог,
Лятаў, нібы над месцам лобным.
Красу гаротны не зьбярог,
Ён клікаў птушак на жалобу.

“Я ружу песьціў дзень і ноч,
Ахвяраваў жыцьцём і песьняй.
А квет сышоў раптоўна з воч,
І больш ня здолее ўваскрэснуць”.

ЧАНГУРЫ

Твае галашэньні – паломнікі суму –
За горла хапаюць няўцешную думу
І ў бездань былога шпурляюць.

Чангуры, скажы, ці змагу калі-небудзь
Пачуць тваю ўцеху пад полагам неба
І сэрца ад болю адвесьці?

Ці ўсьмешку тваю зноў дарэмна шукаю,
Дзе б радасьць твая шалясьцела шаўкамі!
Ды скаргі ад струнаў – ня знак дабравесьця.

МАЯ МАЛІТВА

О Божа, як бацька, зьвярніся да грэшнага сына
І пал яго, злом падбухтораны, сам супыні.
Няўжо так бацькоўскае сэрца бяз жалю застыне,
Калі небясьпека на сына імчыць на шалёным кані?

Заступнік, няўжо Ты надзеі маёй адрачыся прымусіш:
Аднойчы нявінны Адам Твой завет занядбаў
І раю вабноты аддаў у ахвяру спакусе
Ды зьведаў з таго незвычайную з райскіх забаў.

О сэрца прадвесьнік, ягоных глыбіняў
Сягаеш за думку маю Ты раней і глыбей.
І што я шаптаць Табе болей павінен?
Прымі і маўчаньне маё за малітву Табе.

КНЯЗЁЎНЕ КАЦЯРЫНЕ ЧАЎЧАВАДЗЭ

Ты голасам залучана
Для сьпеву мілагучнага.
Сьвятлу ў тваім паглядзе
Душы насыцежу браму,
Усьмешка гоіць драму
Трывог на даляглядзе.

Дзе сумам сьвет завесіла,
З тваім прыходам весела.
І зноўку ўцехі словы
Купаюцца ў лагодзе,
Яны любой нагодзе
Даюць акрас вясновы.

Памру – ды будзе помніцца
Да голасу паломніцтва:
Як “Ружу і салоўку”¹
Твая пяшчота пела.
Паэта сэрца мела
Да зор тады вандроўку.

* * *

Прымае кудзеркі твае
Грудзей бялюткая паляна
І мне надзею падае,
І засьціць вочы, як пагляну.
Кранае вецер валасы
І зь імі песьціцца прыгожа,
Аж сьлепнуць вочы ад красы,
А рэўнасьць вытрываць ня можа.

* * *

Сіні колер – неба звон –
Колер найдзівосных дзён.
Пазьбягаў дзіцём забаў,
Бо сінечу ўпадабаў.
Хоць сьціскае грудзі лёд,
Кроў змаглася ад нягод,
Сіні фарбам і гадам
У ахвяру не аддам.

¹Раманс на словы А. Чаўчавадзэ.

Ён цудоўны і апроч –
Мае ласку любых воч.
Патануць спакусна ў іх,
Паднябесна маладых.
Мара, нібы запавет,
У высокі кліча сьвет,
Там няма ў каханьні дна
І сінечы глыб відна.
А памру – тваіх навек
Сьлэз ня ўбачу з-пад павек.
Неба сінь заместа сьлэз
Твар абмые чарай рос.
На магіле не на зман
Сам пасьцелецца туман.
І памкнецца сіні дым
Па-над іменем маім.

МАГІЛА ЦАРА ІРАКЛІЯ

Князю М. П-чу Баратаеву

Укленчу над магілай, слаўны цар!
Сьлязамі акраплю яе, нібы алтар.
Каб здолеў з-пад аблогі ўстаць твой цень
І глянуць на Картлі – нібы ў тварэньня дзень.
Прарочы ты пакінуў запавет,
Дзе наказаў айчыне шлях ад бед.
І думам царавым – цара прасьцяг,
І мы, твае сыны – цябе працяг.
А тыя, што выгнаньня мелі лёс,
Вяртаюць скарбы да сваіх нябёс.
Нясуць зярнят прыгоршчы ў родны край:
Сасьпее з іх, няйначай, ураджай.
На поўначы, прамёрзлай навывлёт,
Душой гарачай растапілі лёд.
І там, дзе сіла наша падымала меч,
Цяпер атрэсьлі зьвягу з вольных плеч.
Прыціх Касьпійскай хвалі бурны шал,
Не пагражаюць блізка нам за валам вал.
І Чарнамор’е шле таксама поціск свой
Замест прыблудаў, здольных на разбой.

Спакойна сьпі, дзе сьвет у бітвах глух,
Іверыі нязломнай цьвёрды дух.
Ты нас над Грузіяй усіх узьнёс
Каля грабніцы, складзенай са сьлэз.